

עדכון מבית המדרש להלכה בהתישבות - אמונת אי"ש -

לאתר של בית מדרש <

סוגיות אקטואליות בנושאים שונים הנוגעים למצוות התלויות בארץ

אתרוג של טבל ושל ערלה

אתרוג שלא הפרישו ממנו תרומות ומעשרות האם יוצאים בו ידי חובת מצוות נטילת ד' מינים?

המשנה במסכת סוכה [1] מונה כמה סוגי אתרוגים הפסולים למצוות נטילת ד' מינים, וכך נאמר: "... של ערלה פסול, של תרומה טמאה פסול, של תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר. של דמאי בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. של מעשר שני בירושלים לא יטול ואם נטל כשר"

במשנה לא מוזכר אם יוצאים באתרוג של טבל. לכאורה אם באתרוג של דמאי נחלקו בית שמאי ובית הלל האם יצא האדם ידי חובה, הרי נראה שבאתרוג טבל בוודאי לא יוצאים בו ידי חובה. שהרי סברת בית הלל שיוצאים ידי חובה באתרוג של דמאי היא משום שאתרוג זה ראוי לאכילה כיון שיכול להפקיר נכסיו ויהיה עני, ולעני התירו לאכול דמאי. אבל טבל שאסור באכילה לכולם לכאורה אי אפשר לקיים בו מצוות ד' מינים.

והנה מצינו בזה מחלוקת ראשונים:

הרמב"ם [2] וראשונים נוספים פסקו שאתרוג של טבל פסול לצאת בו ידי חובת מצוות נטילת ד' מינים. וזאת מפני:

א. אין בו היתר אכילה. כלומר, כל דבר שאין בו היתר אכילה פסול למצווה [3].

ב. אתרוג שלא הפרישו ממנו תרומות ומעשרות אינו שייך כולו לבעלים. כלומר, חלק מהפרי שייך לכהן וללוי ובשנות מעשר עני יש גם חלק השייך לעני ונמצא שחלק ממנו לא שלו והתורה אמרה ולקחתם "לכם" שהוא יהיה שלכם.

לעומת זאת דעת הרמב"ן שאתרוג של טבל כשר למצווה, מפני שיכול לתקן את האתרוג על ידי שיפריש תרומות ומעשרות מאתרוג אחר עליו, [חייב להפריש דווקא מאתרוג אחר ולפטור אותו מכיוון שממנו אי אפשר לעשר שא"כ יהיה האתרוג חסר] ונמצא שאתרוג זה ראוי לאכילה וכן כולו ממון ישראל.

להלכה כתב השער הציון שמי שאין לו אתרוג אלא אתרוג של טבל ייקחנו בלא ברכה.

אתרוגים שכל גידולם הוא לשם מצוה

המהרשד"ם בתשובותיו [4] כתב כי האתרוגים נקטפים מן האילן לא כדי לאוכלם אלא כדי לצאת בהם ידי חובת המצוה, ומכיוון שכך הרי גמר מלאכתם - הקטיפה לא היה לשם אכילה, אלא לשם מצוה ולכן אתרוגים אלו פטורים מתרומות ומעשרות, כמו שמבואר ברמב"ם [5] כי חיוב מעשרות מן התורה הוא רק בתנאי שגומר פירותיו לצורך אכילה שלו ולא כשגומר לצורך מכירה, ה"ה כשגומר לצורך מצוה [וגם רבנן לא חייבו במקרה זה אע"פ שחייבו כשגומר מלאכתם לצורך מכירה [6]]. וממילא אתרוגים אלו לא חייבים כלל בתרומות ומעשרות, וניתן ליטול ולברך על האתרוג. [ולדבריו צ"ל שבזמן הגמ' היו לוקטים את האתרוגים גם לשם אכילה ולא רק לשם מצוה ואחרי שקיימו את המצוה אכלו את האתרוגים, ועל כן נחלקו על פירות הדמאי].

בספר כפות תמרים [7] וכן האור שמח הקשו על דברי המהרשד"ם שהרי אתרוג של ערלה, אפילו אם נטע אותו לשם מצוה ג"כ חייב להמתין שנות ערלה [8], ורואים שמחשבת הנטיעה

לשם מצוה לא פוטרת מהמצוות התלויות בה, וכמו שיש דיני ערלה באתרוג שניטע לשם מצוה הוא הדין יש דיני תרומות ומעשרות, ולכן אי אפשר לצאת באתרוג של טבל.

אך הגאון רבי צבי פסח פרנק בספרו הר צבי [9] ועוד אחרונים כתבו שאין לדמות כלל דין ערלה לדין תרומות ומעשרות, כיון שבערלה כל שהייתה דעתו בנטיעה זו בשביל הפרי חייב למנות שנות ערלה, ולא משנה אם יאכל את הפירות או לא [להוציא אם היתה דעתו בנטיעת האילן לשם גדר או לקורות וכיו"ב שפטור מערלה], ולכן גם הנוטע אילן אתרוג למצווה בלבד, מכיוון שדעתו היא בשביל הפרי, הרי אילן זה נכלל באיסור ערלה. לעומת זאת בתרומות ומעשרות התורה נתנה משמעות לגמר המלאכה שנעשית בפרי, ופירות שגומר את מלאכתם שלא על מנת לאוכלם אלא למוכרם לא מפריש מהם תרומות ומעשרות מן התורה, א"כ גם הגומר פירותיו למצווה כגון אתרוג הוא פטור מתרומות ומעשרות.

ובספר דרך אמונה [10] הביא את דברי המהרש"ם להלכה וכתב שלדבריו מה שכתב המשנה ברורה שאתרוג של טבל אין יוצאין בו, אין הכוונה לאתרוג שניטע לשם מצוה ואין דעתו לאכול את הפירות כלל, שבאתרוג כזה, ודאי יוצאים ידי חובה.

אך העיר שאע"פ שדעת המגדלים היא למכור את האתרוגים למצווה מכל מקום אין הולכים אחר דעת המגדלים, אלא אחר דעת הלקוחות, ומכיוון שבזמנינו יש רבים שאוכלים מהאתרוגים לאחר החג, א"כ נחשב שדעתו גם למצווה וגם למאכל ועל כן חייב במעשר, ולא יוצאים באתרוג של טבל לדעת הרמב"ם.

והוסיף שכך המנהג למעשה שמעשרים את האתרוגים בזמנינו בברכה.

לסיכום:

- לכתחילה אין ליטול אתרוג שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות.
- אם אין לו אתרוג אחר יטלנו בלא ברכה, לעומת זאת אתרוג של ערלה לא יטלנו כלל.

[1] דף לד, ע"ב

[2] הל' לולב פ"ח הל' ב

[3] משנה ברורה סי' תרמ"ט ס"ק מה וכמבואר בגמ' בסוכה לה, ע"א.

[4] סי' קצב

[5] פ"ב מהל' מעשר הל' א

[6] וי"א שהמהרש"ם לשיטתו שטבל דרבנן דינו כדמאי שיוצאים בו ידי חובה עי' בס' בית מאיר סי' תרמ"ט.

[7] למהר"ם בן חביב סוכה דף לה

[8] רמב"ם פ"י מהל' מע"ש הל' ז

[9] ח"ב סי' ה' אות ב

[10] תרומות פ"ב הל' ב בה"ל ד"ה זרען

שאלות שנשלחו ל"שאל את הרב" באתר בית המדרש להלכה

שאל את הרב [בעניני ד' מינים]

שאלה

שנת תשע"ח היתה שנת מעשר עני, ואילו שנת תשע"ט הבעל"ט הינה שנת מעשר שני. כידוע, שנת המעשרות מתחלפת בזמנים שונים על פי המינים: לירקות בראש השנה, ולפירות האילן בט"ו בשבט. מי שטעה וחשב שאתרוג דינו כירק ומאחר שנקטף אחרי ראש השנה תשע"ט חייב במעשר שני וכך הפריש (אמר מעשר שני בדומו, וחיללו). האם יכול לצאת ידי חובה באתרוג זה?

תשובה : אתרוג דינו כפרי ולכן ראש השנה למעשרות עבורו הוא ט"ו בשבט, ולכן כשהפרישו ממנו מעשר שני ולא מעשר עני כנדרש, האתרוג נשאר טבל (טבול למעשר עני), ודינו כמבואר לעיל [1].

אמנם במהר"י קורקוס [2] משמע שע"י שקבע את המעשר שני בצד דרום נותר איסור טבל, מפני ש"מעשר שני" זה כינוי הכולל בתוכו גם את מעשר עני, כלומר; בחלק מהשנים דינו להעלותו לירושלים ובחלק מהשנים צריך ליתנו לעניים, אבל תמיד הוא נקרא המעשר השני. אמנם המעשר השני בשנה זו שייך לעניים, ולכן אף לדבריו באותו אתרוג שקבעו בו את המעשר, אף על פי שאינו טבל, אי אפשר לצאת בו ידי חובה ביום הראשון של סוכות כיון שיש בו חלק השייך לעניים, וביום הראשון של סוכות צריך שכל האתרוג יהיה שלו - "לכם". ולכן צריך לפני החג לזכות את החלק של העני שבאתרוג לעני או לגבאי צדקה, ואח"כ לקנות אותו מהם בשווי ורק אז יכול לצאת בו

שאלה: מה המקור למנהג לבוא לרחבת הכותל המערבי וליטול לולב?

תשובה: נאמר במשנה במסכת סוכה [3]: "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה שבועה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במקדש כל שבעה זכר למקדש". הטעם שלולב ניטל במקדש כל שבעה הוא גזירת הכתוב שנאמר: "ושמחתם לפני ה' אלוקים שבעת ימים", כלומר, **לפני ה'** - דווקא במקום המקדש יש לשמוח וליטול את הלולב שבעה ימים, משא"כ בגבולים דהיינו בכל העולם, ששם נוטלים את הלולב רק ביום הראשון מדאורייתא, ושאר הימים מדרבנן.

מהו מקום המקדש? רש"י במסכת סוכה פירש שזהו בית המקדש. אך הרמב"ם בפירוש המשניות מפרש שהכוונה לכל ירושלים [כוונתו על ירושלים העתיקה שהיתה בתוך החומות שהיו בזמן בית שני ולא למה שנקרא היום ירושלים בין החומות שכן חומות אלו נבנו בתקופה הרבה יותר מאוחרת].

לפי דברי הרמב"ם כתב הבכורי יעקב [4] שגם בזמן הזה יש ליטול לולב מן התורה כל שבעת הימים בירושלים המקדשת, וטעמו - כיון שקדושת ירושלים קיימת גם בזמן הזה כי קדושתה קדושת עולם, א"כ יש ליטול בה לולב כל שבעת הימים מדאורייתא. וכך נהגו כמה מגדולי ירושלים וביניהם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לבוא לרחבת הכותל המערבי וליטול שם את ארבעת המינים.

[יש לציין שיש גם מקומות ברובע היהודי שהם בכלל קדושת ירושלים רק מכיון שלא מבורר בדיוק היכן הם הגבולות, ובפרט שלגבי מקומות גבוהים יש לחוש שהם בכלל גגין ועליות שלא נתקדשו לכן נהגו לקיים מנהג זה ברחבת הכותל [5].]

מכיון שלפי דעת הרמב"ם החיוב גם בזמן הזה הוא מדאורייתא, צריך להקפיד שהד' מינים שנוטלים שם יהיו כשרים למצווה מדאורייתא ולא רק לשאר הימים, כגון: שלא יהיה פסול חסר וכי"ב.

אמנם רבים מן האחרונים לא קיבלו את חידושו של הביכורי יעקב, ולדעתם בזמן הזה בירושלים כבכל העולם, המצוה היא מדאורייתא רק ביום הראשון ומדרבנן בשאר הימים.

[1] חזו"א שביעית סי' ז ס"ק טו ד"ה אלא, וד"ה ודברי.

[2] הל' מעשר שני פ"א הי"א.

[3] פ"ג משנה יב.

[4] סי' תרנ"ח.

[5] עי' בזה בשו"ת ישא יוסף או"ח ח"ג סי' קסב.

עוד משהו שקורה בבית המדרש וכדאי לדעת עליו

שיעורים במצוות התלויות בארץ ע"י רבני בית המדרש

רבני בית המדרש ישמחו להגיע לשובכם ולמסור שיעור במצוות התלויות בארץ

לפרטים ניתן לפנות למזכירות בית המדרש

בדוא"ל bhl@bhl.org.il

בטלפון 02-6488888

במסגרת בית ההוראה ע"ש הרב רוזנברג זצ"ל

עונים רבני בית ההוראה במשך שעות היממה לשאלות הלכתיות
בטלפון 02-6488888-31 שלוחה 31.
ראש בית המדרש הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א
עונה בימים ראשון, שני ושלישי בין השעות 12:00 - 12:30 בשלוחה 5.
ניתן לקבל מידע או לשאול שאלות באתר בית המדרש להלכה בהתישבות,
או בכתובת האימייל bhl@bhl.org.il

**בברכת גמר חתימה טובה,
מזכירות בית המדרש**

אם אינך רואה מייל זה כראוי לחץ כאן

הודעה זו נשלחה ל- testing@example-domain.com ע"י bhl@bhl.org.il
[הסרה מרשימת התפוצה](#) [דווח על ספאם](#)

InforUMobile מערכת רב ערוצית לקשר עם הלקוח